

1984/6.n.

562

Gondolat Jel

1985 FEB 01

A JATE KISZ-SZERVEZETÉNEK KIADVÁNYA

1984. 6.sz

- Cserkavszky Miklós: BÖLCSESZPARLAMENT 84......2.0.
"De ne csak a szenzáció ereje lobbanjon érdeklődésünkben, hanem mint eszmei közösség, hosszú távon kísérjük végig mindannyian a megvalósulás eredményét!"
- Földi Tamás: NÉZŐK VAGY SZEREPLŐK?.....4.0.
"Hát hol van a saját erőnkbe vetett hit, ha tőlünk függetlenné válik a világ ilyen kis szelete is!"
- Kiss Erika : OBJEKTIV ÉRDEKÜNK.....5.0.
"Ki az, aki ki mer állni egy osztály elé egy másik tantárgyhoz feltétlenül szükséges tudásmennyiséggel órát tartani?!"
- Balog József: KÉPES TÖRTÉNELMI ATLASZ/empíria/.....7.0.
"Az apró képekben meghatottan ismerhetjük föl az emberiség hőseit, a technika vívmányait, az egész szüntelenül fejlődő, dialektikus Történelmet."
- Balog Iván: GYERMEKKÉ FELMŰNI/Jegyzetek Jeles András: Angyali ünnevek és filmjéről/.....8.0.
"...az a dühödt ellenszenv, mellyel számos kritikus a film ellen fordult, abból fakad, hogy a kritika képtelen a hatalmi-historicista logikától független nézőpontra helyezkedni."
- Ujvári Edit: MODERN HUMANISTA MITOSZ - Bartók: A csodálatos mandarin.....11.0.
"Bartók vállalásának felvetése: önmagunkkal, magyarságunkkal, emberiségünkkel való számvetés."
- Pikó András: A VIHAR.....11.0.
"Csak egy klasszikus"játék a játéokban"jelenet teremtetni meg azt a hőst, aki nem Hamlet többé, hanem a Művész, aki színházi előadást rendez..."
- Szörényi László: ARS MUTILANDI HUNGARICA/bef.rész!/.....16.0.
- Beszélgetés Szörényi László: Ars mutilandi hungarica, avagy az öncsonkítás művészete magyar módrac. delfinológiai tanulmányáról.....24.0.
Résztevők: Keserü Bálint, Szörényi László, Gondolat-jel.

BÖLCSESZPARLAMENT '84.

"A magyar társadalom tagjai évszázadok óta élnek a társadalmi hierarchia minden szintjén erős és egészségtelen függőségben a fölöttünk lévő hatalmaságoktól, s ez a társadalmilag állandósult függőségviszony rányomta bélyegét a társadalmi viselkedésformákra és a társadalmi tudatra. Igy indítja Hankiss Elemér e múltban is tekintő, de napjainkban szóló *Diagnózisok c.* esszéket utolsó tanulmányát.

Valóban: a 70-es évek szülőtte, a diákszabvány sokszor igazolta számomra az idézett sorokat. Jellemző, hogy a középiskolában, ahol 1976-ban osztálykötelekben kötelezően vettünk részt, és elsoroltuk iskolás zavarra ártatlan dolgainkat, a gyűlés vége felé felállt egy számunkra ismeretlen városi vezető és ledorongolta a serdülő ifjúságot, mondván, hogy nem ezt várta tőlünk, mert "ez egy panasznapi". Kérdezem: mit várhatott? Talán hogy a serdülők hamut szórnak a fejükre és megfogadják a hólnaptóli jóviseletet, vagy kommunikációban egyetértésüket fejezik ki a Helsinkii záróokmánnyal?

Biztos vagyok benne, hogy illúzió lenne, ha bármely irányban többet várnánk akkori önmagunktól. Mindez feltételezi természetesen, hogy ma mást látunk és mást várunk mind önmagunktól, mind a parlament eredményeitől. Jámoron ma semmilyen felelős reformot végigvinni nem lehet. Ekkor le kell vetnünk viselkedésformáink és tudatunk Hanliss-tól idézett avittságát, hisz a jó megoldásért mindig küzdeni kell. Így történt az idei parlamenten is.

Az ülés a megnyitó mondatok után egy kis incidenssel kezdődött. A jegyzőkönyv-vezetők - helyükön ülve a résztvevők számát 244-re taksálták. Köztudott pedig az Aud Max-ban 240 számozott hely van, de ezeken az üléseken megosztva többen szorongtunk, és aki így nem fért el állva a párkánynak támaszkodva várta a kezdést. Hiába. Az ülést fél órával elnapolták a "csokély részvétel indokán. Sajnos sem az elnök Vörös Ágnes, sem a hallgatók nem kérték a pontosított újrászámolást. De nézzük végre a parlament első szakaszát. Ez a szokásosan sokszínű közérdekű kérdéshalmaz tartalmazta, a menzától a művészetig. Az eddigi parlamentektől különbözött a kérdéskörök rendszerezettsége. Már az előkészítéskor két hallgató széles körű közvéleménykutatás alapján, országos, egyetemi, és kari hatáskörű csoportokra osztotta a javaslatokat, amit a "Hír"ben olvashattunk. Ezt a vita anyagával, a hozzászólásokkal csak ki kell bővíteni. Mégis már fenyegetett a "bajszoroló" elhúzódnása, mikor a parlament szociálcenséscn elfogadta, hogy a javaslat és a vita anyagát tekintésig egy intézkedési terv alapjának.

Rövid szünet után az est második és minden bizonnyal nehezebb szakasza kezdődött: a HKR szabályzata került vitára, a KISZ vezetőség által megbízott bizottság előterjesztése, illetve a kari KISZ vezetőség ezzel egyet nem értő 4 tagjának hallgatói jogon benyújtott javaslata nyomán. Sajnos az utóbbit csak a szünetben kapta kézhez a parlament. Mégis gyorsan kialakultak az érvonalak, melyek megmutatták: a HKR KISZ-től való teljes függetlensége, az érvényes törvények szerint buktató akadály lehet számára. Bár a KISZ KB-ban elhangzott az általános érdekvédelmi jogesítványokat le kell a KISZ-nek, mint politikai szervezetnek adnia. Ez a Pártélet c. folyóiratból fel is olvastatott. A két tervezet alapvetően szervezeti rendszerben különbözött. A Posta István vezette bizottság közvetlen parlamentári demokráciát javasolt, a második tervezet pedig a tancsoportokból, mint sejtekből épülő "szolgálati sorrend"-szerű

képviselőti felépítményre tett javaslatot.

Véleménye szerint a sok szint közt olvász a lényeg, ezért a képviselőink helybeni parlamenti jelölése és választása, valamint utasításokkal való ellátása operatívabb. Viszont az alsó szinteken a 2. tervezet közvetlenebb.

Igy ítélte a parlament is, és a fentiek alapján fúziós tervezet készült. A KISZ pedig konzultáción és tagjain keresztül gyakoroljon befolyást a HKR-re. Ezzel megszűnt a nézeteltérés és Bedő Katalin megbízott KISZ-titkár is egyetértett a kompromisszumos tervezettel. Sajnos a döntéshozatalt még egy vita halasztotta. A kronológiailag 1. tervezetben szerepelt a Kari Tanácsban a diákokat illető egyetértési jog. Ezzel több oktató nem értett egyet, különösen az oktatók kinevezésével kapcsolatban, egyrészt szakmai okokból, másrészt azért, mert a jelenlegi egyetemi szabályzat sem teszi ezt lehetővé. Balázs Mihály irodalomtörténeti Tanszék olyan kompromisszumot javasolt, miszerint az egyetértési jog csak a demonstrátori kinevezésekre vonatkozik.

A rektor úr többször vétőjognak értelmezte az egyetértési jogot, és kifejtette, ezt semmilyen formában nem támogatja.

A HKR 1. tervének szerkesztői ezután kifejtették: az egyetértési jog esupán a Kari Tanácsban mutatná a diákok esetleg egységes tiltakozását, az Egyetemi Tanács ezután, mint fellebviteli fórum, függetlenül dönthet. Ugy vélem vitánk hasonlít a rektor úr és a minisztérium vitájához az egyetemi tisztségviselők kinevezése ügyében, melyben egyébként egységesen támogatjuk a rektor urat. Láthatóan hasonló módon kötnek a magyar társadalom Hankisstól idézett gátjai mindannyiunkat kívül és belül. A diákok sem akarják kisajátítani az oktatók kiválasztásának jogát, esupán beleszólást kérnek. Hiszen ismert a szinte már állami jelszó: A döntést ott kell hozni, ahol a legtöbb az információ!

Az oktatás pedig olyan része az egyetemi munkának, amelynek a "diákság a szénvédő alanya". A rektor úr hozzászólása után dr. Balázs Mihály javaslatára a parlament elfogadta a kompromisszumot, egyetértési igényét a demonstrátori kinevezésekre mérsékelte.

~~III órakor~~ ~~úgy szándékosan~~ akadályozta a módosított tervezet elfogadását és a 7 képviselő megválasztását. A parlament a következőket bizta meg a HKR szabályzatának véglegesítésével, valamint a kari és egyetemi tanácsban való részvétellel:

1. Posta István
2. Galamb György
3. Erdélyi Eszter
4. Szilasi László
5. Bittó Károly
6. Pikó András
7. Tomka Bóla

Ezek a hallgatók egyben az ÉRDEKVEDELMI TANÁCS tagjai.

Művészettörténeti tanulmányaimban olvastam e sorokat: "Már pedig ahol nincs választási lehetőség, ott kifejezés sem létezhet." A lehetőségek lassan kedvezőbbé alakulnak. Várjuk a HKR életre hívását, és a szerény de serény képviselői gyakorlását. /egyetemünk testületeiből./

*

Ez az a pont, ahol hátra dőlhet az olvasó és a krónikás is, mondván: Ez igen, ezt kivívtuk. Mi, a hallgatók, KISZ tagok és nem tagok megszavaztuk a demokra-

tizmus egy új formáját. Közösség alakult, mert a mi érdekünkben, a mi gondjainkat mondták el a hozzászólók. A sok mi-ből figyelemfelhívóan kilóg az ők mondták. Összesen talán 20-an. Elfogadom, ez részben természetes. Egyrészt minden közösségben van, aki valamely kérdést mélyebben ismer, vagy érthetőbben összefoglal, ezért odafigyelnek rá. Másrészt nem az ujjukból szopják mondani-valójuk, hisz a mi közös dolgainkat ismerik, és azt vitatják pro és contra. De MI bölcsész szakokat hallgatók, a magas kultúra várományosai, a többszáz jelenlévőből csak 20-30 vitaképes embert tudunk felmutatni?

Magába szállhat a szerző és olvasója: Tudja-e nagy nyilvánosság előtt is kifejteni nézeteit és tud-e azok mellett ellenállásba ütközve is érvelni? Megtanultuk-e a meggyőzés elfogadását vagy a legnehezebbet, a jó kompromisszum kötését?

Már pedig ezt csak közösségben lehet megtanulni; eszmei, érdeklődési vagy egyszerűen együttélési közösségben.

Sajnos az eszmei-érdeklődési közösségekből van a légkevesebb. De ha van, vagy valahol alakul, könnyen nevezik "csoport"-nak. Ez a szemlélet vágja el egy szűkebb közösség, nagy közösséggé alakulásának folyamatát.

Lélektanilag ugyanez történt a bevezetőben említett középiskolai parlamenten is, csak dologi oldalról.

A városi vezető dorgálása után mély csönd keletkezett. Majd kilégzés és megindul a beszélgetés először a parlamentről, később valaki leéjti a tollát, aztán viccet mesél, végül mindenki haza akar már menni.

Egyszerű példája annak, hogyan atomizálódik egy alakuló érdeklődési közösség. Sök hasonló esetet megélhettünk már. Talán csak éreztük ezt néha, egyedül hazafelé ballagva.

Az ideai parlament után természetesen a siker érzésével csoportban beszélgetve láttam hazamenni éjjel felé a hallgatóságot. De ne csak a szenzáció ereje lobbanjon érdeklődésünkben, hanem mint eszmei közösség, hosszú távon kísérjük végig mindannyian a megvalósulás eredményeit.

Cserkaszky Miklós

+ + +

Nézők vagy szereplők?

Kari diákszemélyiség. Azt hiszem nem bűn, ha sarkitum, bizonyos szempontból mérlegelem a parlament szerepét.

Nézőként vagy szereplőként éltük-e meg az eseményeket? Megmaradt bennem az a kijelentés, mely szerint a diákság nagy része politikailag kiskorú, képtelen arra, hogy a kar belső ügyeiben véleményt nyilvánítson. Az érdektelenségünket, tehetatlenségünket kicsit misztifikáló kijelentés, úgy érzem mégis igazgá vált. Legszembetűnőbbben ez a KISZ által megbízott bizottság ill. a KISZ vezetőségi tag által a parlament elé terjesztett érdekvédelmi tervezetek vitájában nyilvánult meg.

Kétségtelen, hogy egy kari parlament adja a legdemokratikusabb lehetőséget a diákok számára, hogy a kar ügyeibe beleszóljanak, véleményt nyilvánítsanak, döntsenek. Mi pedig még csak próbára sem tehattük politikai érett-

ségünket, felelősségtudatunkat, döntőhozó képességünket! Mindettől a lehetőségtől-felelősségtudatunk fejlesztésének lehetőségétől-negfosztottak bennünket azzal, hogy szavazásképtelenné tették a parlamentet.

De hát kinek áll jogában szavazást kérni? Ki engedheti meg, hogy szavazzunk? Ki ítélhet ilyenkor a többség nevében? A szavazás a parlamenten végülis az egyetlen forma, hogy a közösség akarata-éppen, mert egyenként történik-érvényesüljön. Szavazás hiányában lehetőség nyílt arra, hogy a két eltérő tervezet készítői, a maguk nevében alakíthassák érdekvédelmi tervezeteiket. A kompromisszumos megoldás létrejötte után-a felettünk álló vitapartnerek-negengedték, hogy leadjuk voksainkat az általuk kidolgozott javaslatokra.

Őllehet ugyanez lett volna az eredmény, ha az hosszas obstrukciók ellenére szavazhattunk volna arról, hogy melyik tervezet legyen a tárgyalási alap. Az így elfogadott, és a parlament elé terjesztett "nyers"tervezetet azután a diákság más-más véleményű tagjai, csoportjai csiszolgatták volna. Hiszen ezért is gyűltünk össze!

Nem a felelősök keresése céljából íródott a cikk, oktalanság volna ezt utólag felhozni. De miért is tennénk ezt, hiszen a napirendi pontokat is fordítva szerettük volna/először a HKR, utána az általános javaslatok/. Mi szavaztuk meg a napirendi pontokat is! Hát hol van a saját erőnkbe vetett önbizalmunk, ha tőlünk függetlenné válik a világ ilyen kis szelete is!

Nézők vagy szereplők? A történetekért többek között én is felelős vagyok, hogy fenti észrevételeimet nem ott és azonnal a parlamentnek mondtam el.

Földi Tamás

xxxx

Objektív érdekünk

Valószínűnek tartom, hogy a KISZ képviselőjében elmondott és a Gondolat-jelben megjelent javaslat az egyetemi többség/vélt/érdekeket fogalmazta meg abban a kérdésben, hogy a nyelvészet és az irodalom oktatását válasszák szét, illetve a nyelvészetet csak az irodalom szakhoz és a nyelvtan közép-és általános iskolai tanításához feltétlenül szükséges mennyiségben kelljen tanulni.

A nyelvészet népszerűtlenségére nem kell több bizonyíték, de vajon mi az oka a bölcsészhallgatók e tantárggyal szemben érzett ellen-szenvének. Sajnos talán éppen a nyelvészet fő erénye, amit így szoktak megfogalmazni: "a humán tudományok matematikája". A szigorú módszertan és belső szerkesztettség és egzaktság ami jellemzi mint a lehet a nála "tudománytalabb" tudományok számára, de ebből következik, hogy racionális gondolkodást, tudományos alaposítást kíván, s ez esetleg elfeledtetheti előbbi jó tulajdonságait.

Persze, miért is tanulnánk többet a feltétlenül szükségesnél?! Mennyi is az a "feltétlenül szükséges"?

A nyelv az emberi tudat formája, s így olyan szemiotikai jegyeket is hordoz, amelyek minden, társadalommal kapcsolatos területen érvényesek, illetve az egész társadalomra vonatkoznak. Talán túlzás ezt érvként emlitenem a szükségesség kérdésében, de az mégse volna haszon

nélkül, ha a nyelvet, az irodalmat stb. megtanulnánk nagyobb összefüggésben látni, esetleg komplex műveltségre törekedni a humán tudományokon belül. Természetesen erről szó sincs. Beszéljünk csak szűken a nyelvészet és irodalomtudomány kapcsolatáról! Szét lehet-e választani a kettő komoly tanulmányozását? Feltéve, hogy legalább valamelyiket, komolyan akarja tanulmányozni a hallgató. /Tárgykörünk anyaga más elrendezésben, de ugyanaz: a nyelv. Az irodalom elsősorban a nyelvészet vizsgálati tárgyából, a nyelvből építkezik. Másként: az irodalom nyelvi művészet. Mivel a nyelv a szintaxis, a fonológia és a szemantika szabályaival képeződik le a szókincsből, magától értetődik, hogy legalább ezeket a szabályokat ismernie kell-még hozzá a nyelvészettudomány szintjén-annak, aki nem csupán olvasni akarja a műalkotást. Lehet, hogy az irodalomtudomány és a nyelvészet nem egyszerű társtudományi kapcsolattal kötődik egymáshoz? Ha szét akarjuk választani a két tudományt, vajon melyik halmazába kell tennünk a stilisztikát, a retorikát és a poétikát, hiszen ezek a studiumok eredetileg a nyelvészettudományhoz tartoztak, annak halmazában születtek? Az is zavart kelthet a besorolásnál, hogy mivel az irodalmi nyelv a nyelv része, az irodalmi nyelv kutatását a nyelvtörténet részeként kell-e kezelnünk. Nehéz a költői hangtan és nyelv hagyományos kérdéseire is csak szigorúan irodalmi vagy nyelvészeti műveltséggel válaszolni.

Ha elutasítjuk a nyelvészet megismerését, eleve kizárjuk a lehetőségét a fentiekhez hasonló kérdések pusztá felmerülésének is, és ha ez az egész oktatási rendszerben érvényesül, minimálisra csökken annak a valószínűsége, hogy a két tudomány találkozására "Jakobson-féle" szintéziseket eredményezzen, és az irodalomtudomány-Jakobson szavával élve-felzárkózzon a "törvényalkotó" tudományok mellé. /Már amennyire ezt természete megengedi! /

Nem lehet más, csak tévedés, hogy - bár a leendő tanárok képzésében szét akarják választani a javaslat megfogalmazói az irodalom és a nyelvészet oktatását, de az oktatási rendszeren belül változatlanul képzelik el a magyar nyelv és irodalom tanítását. Ki az, aki ki mer állni egy osztály elé egy másik tantárgyhoz feltétlenül szükséges tudásmennyiséggel nyelvtan órát tartani?!

Vagy arra gondolnak a probléma felvetői, hogy a tanárszakos hallgatóból ugyesen tanár lesz...

Ugy látszik, a kérdést éppen az illetékes egyetemi nem képes helyesen mérlegelni, nem tudván felülemelkedni egyéni érdekein. Szubjektív érdekünk pedig, hogy ne kelljen sokat tanulnunk.

x x x x x

Kiss Erika

A Magyar Nyelv és Irodalmi Szakcsoport-elnökségi ülése az oktató-nevelő munka fejlesztési tervével kapcsolatban a következő észrevételt tette: "Az egyszakosság kísérleti bevezetése kérdésében - az egymástól eltérő előzetes tanszéki állásfoglalások megvitatása után - a szakcsoport elnökségének az a véleménye, hogy mindaddig, amíg a Pécs folyó kísérletek pár év múlva várható első tapasztalatai nem állnak rendelkezésünkre, a jelenlegi rendszer fenntartását látjuk indokoltnak. Ez vonatkozik a

magyar nyelvészeti és irodalmi képzés esetleges szétválasztására is, melyet jelenleg nem látunk célszerűnek."

A magyar nyelv és irodalom oktatásának szétválasztásával kapcsolatban eltérő nézetek alakultak ki karunkon. Várjuk az ezzel kapcsolatos írásokat.

-szerk.-

Képes Történelmi Atlasz

- empiria -

Az általános iskolák történelemoktatásának színes segédkönyvét tartjuk kezünkben-Kartográfiai Vállalat Budapest,XIVjavított kiadás,1983,160 ezer példány.Az apró képeken meghatottan ismerhetjük föl az emberiség hőseit,a technika vívmányait,az egész szüntelenül fejlődő,dialektikus Történelmet!

Vizsgáljunk meg közelebbről néhány részletet e vizuális csodából. Mondjuk Magyarország ábrázolását a XX.században,hiszen izgalmas kartográfiai változásokra számíthatunk ebben az időszakban.

A 26-31.oldal címei:1.Az első világháború Európában,2.A munkásmozgalom Oroszországban/1883-1917/,3.A NOSZF a polgárháború és az intervenció 4.A magyar Tanácsköztársaság és harcai,5.Forradalmi mozgalmak Európában, a kommunista pártok megalakulása,6.Fasiszta államok terjeszkedése Európában 1939-ig,7.Háborús tüzfészek 1931-1939,8.A második világháború 1939 szeptember 1-1945 szeptember 2.,9.A második világháború Európában, a Szovjetunió Nagy Honvédó Háborúja/1941-1945/,10.Magyarország felszabadítása,11.Szocialista építés Magyarországon.

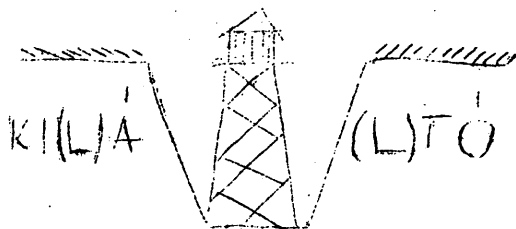
Az első képen Magyarország az Osztrák-Magyar monarchia határain belül, nehezen kivehetően,de "történelmi"határaival ábrázoltatik.Sajnos időpontok csak bontásokban vannak feltüntetve/Forradalmak,frontok állása stb./, Így a történetek időrendjét és következményeit nehéz rekonstruálni. Nem baj, gondoljunk - majd a békeszerződéseket mutató térkép, esetleg a Monarchia felbomlása - Trianon - Utódállamok Közép-Kelet-Európában című eligazít. Egy kicsit ugyan várniuk kell,mert a következő két oldalon/2-5.Kép/munkásmozgalmi és forradalmi eseményekbe tekinthetünk.Valami azonban már itt föltűnik:A harmadik ábra bal sarkában egy kis Magyarország lapul.Mai határokkal.A negyik tábla is elég érthetetlen,mert az új államalakulatokat Magyarország határain eddig még nem tüntették föl,vizont büszkéek lehetünk mert Felvidék,mint felszabadított terület szerepel/a hatodik képen 1938-ban majd más nevet látunk/.Az ötödik tábla sem oszlatja a homályt s a határok bizonytalanok-bár ez azért is lehet,mert a Tiszántúlt Kun Béla arcképe foglalja el.Nó,ez legalább megnyugtató.

Nézzük a Fasiszta államok terjeszkedését.Három agresszort fedezhetünk fel.Németországot,Olaszországot és - igen- Magyarországot.Ott pompázik 1938-as dátummal a lerohant Felvidék és 1939-essel Ushorod környéke. Ezzel újabb problémakörhöz értünk,de nem hagyhatjuk lezáratlanul az előbit.

Hogy lett a Monarchia egyik névalójából fasiszta állam?Hogyan vesztette el területeinek 2/3 részét ?Háboruban,békében,esetleg elkártyázták a vérszívó-burzsua-dzsentrí-Welsőczis nagyurak?Önként lemondunk róluk egy magasb Dunai-népek-testvériség-eszméje nevében?Ezekre a kérdésekre nem kapunk választ./A tankönyvből is nehezen,de ezt most hagyjuk./Képzeljük el inkább a szerkesztőket,amint könnyes szemmel és remegő kézzel,a trianoni csapás felidézésének sulya alatt,ugy döntenek,hogy nem eleveníthetik föl a történeteket,mert a sebek fölszaggatása megtörné harcos ifjúságunk kamaszos hevét.Különben is inkább előre kell tekinteni,nem jelentéktelen területi részletkérdésekbe bonyolódni.Az Új Világ egyébként sem átsekedhet mennyiségi eredményekkel,nikor a minőségbe való átcsapás utáni pillanatok kápráztatják el polgárait/lásd pl.ezt az Atlaszt/.

Folytassuk.Az új területeket galádul bekebelező,fasiszta Magyarországnál hagytuk el az empiria fonalát.Gyorsan pillantsunk a 7. és 8.képre.

Kerülendő az újabb bonyodalmakat, a mai határokat látjuk viszont;/akronológia-1939-1939 ill.1939-45.tartja egybe az eseményeket ezen a két képen/. Érdekes pillanatok tartogatnak a 9/a/1941.VI.22.-1942.IX.18./és 9/b/1942.IX.19.-1945.V.8./ábrák.Az elsőn

Magyarország felvidéki határaival és egy érdekes országgal a szomszédságában-anit a második bécsi döntés határaival velünk azonosnak-, melynek neve 1940.Igy.Ennyi.Magyarország szövetségének vélhetjük, mert zöld színnel szerepel mint Németország csatlósa./Mint mondjuk Magyarország is az volt./A 9/b-n már nem látjuk 1940 országot.Hogy hová tűnt,hogyan morzsolódott föl-talán úgy járt,mint a két bécsi döntés a Képes Történelmi Atlaszban-nem tudhatjuk?Lényeg az,hogy az orsz csapatok már a területi bonyodalmaktól mentes országot szabadítják föl.Hogy mikor, azt nem tudjuk meg a 10.térképről,mert két beérkezési és néhány felszabadulási dátum kivételével más nem szerepel.A szerkesztők újra tul bonyolultnak látták a fegyverszünet-1945 január 20.-és a békekötés-1947 február 17.-két területrendező/visszaállító dátumát közölni.Persze következetesek maradtak,ami nem kis tudói erény.S ha megnézzük a 11.képet, melyen a szocialista építés rekvizitumai-vezetékek,lakótelepek,gyárak, olájkutak stb.pompáznak,osztatlan/azaz törésmentes-tehát nem volt 1949,1953,1956,1968 stb./,erőt sugárzó zsufoltságban,akkor felsőhajthatunk! Kis hazánk-néhány becsületén esett folttól eltekintve- jól vezetett a történelem viharainak Scyllája és Charybdise között^x.S ezt nem kevésbé olyan kormányosoknak is köszönheti,mint ezen Atlasz felelős és értő szerkesztői.

^xképzavar

Balog József

Gyermekké felnőni

/Jegyzetek Jeles András:Angyali üdvözet c.filmjéről/

Kié a történelem?A sajátunk-e,vagy tőlünk elidegenedett mechanizmus? Ha nem a miénk,akkor kié?Bizony,mindenképpen a miénk az,csak estleg nem értünk való!Hogyan juthatunk hát odáig,hogy saját tevékenységünk crednénye ellenünk fordul,és hogyan háziásithatjuk ismét azt,ami elvadult tőlünk?

Mindezek a fennkölt siránkozások akár egy újbaloldali-marxiánus köz-helyszótár patentjei is lehetnének.Jeles András azonban,aki az Angyali üdvözet c.film rendezője és nem filozopter,mindezt egy termékeny és művészilag artikulálható megközelítésmód nyelvére volt képes lefordítani.Ő így kérdez:emberi léptékűek - e sorsunk diszletei?Tudjuk-e viselni viselkedésformáinkat?Hogy áll rajtunk az,amilyenek vagyunk? De hát:vagyunk-e még valakik/pedig mennyire igyekszünk valakiknek látszani/ha hordozzuk önnön imágónkat,ha a gombhoz varrjuk a kabátot és utána önmagunk csonkításával vagy felfújásával akarjuk elhithetni,hogy bele-nőttünk már?Felnőttünk-e egyáltalán?

Jelesnek e kísérlet elvégzéséhez laboratóriumként szolgált az Ember tragédiája,illetve annak egy lehetséges olvasata,amely-élve a mű kozmikus perspektívájával és matematikai szigorával-éppen ezeket a

problémákat domborítja ki. Annak eldöntésére, hogy a konvencionális értelemben vett fenőtttség, mint empirikus jelenség mögött megbúvik-e a fogalmat szükségszerűen megalapozó, értékgazdag, emberi tartalom, vagy ez az alapvető emberi minőség is csak Peer Gynt hagymáját példázza-e, a matematikai szigor mérőeszközül egy, a vizsgálati tárgytól független archetípust ír elő: a Gyermeket. Mielőtt erről részletesebben szólnék, meg kell említenem, hogy az a dühödt ellenszenv, mellyel számos kritikus a film ellen fordult, abból fakad, hogy a kritika képtelen a hatalmi-historicista logikától független nézőpontba helyezkedni. Ők ugyanis nem tudtak számot vetni azzal, hogy Madách nyomán Jeles ontológiai, egzisztenciális aspektusból szemléli az embert aki létezésének a történelem csupán az egyik módusa, ahogyan a hatalom és az állam is csak egy módusa a történelemnek. Kár, hogy ez az evidencia sok mértékadó recenziószámára vagy fehér folt, vagy vörös posztó. Az utóbbi azért, mert ugye, mond-ha mindent, ami eddig történt értelmetlen, üres komédiaként, Madách költői versszeteit pedig gyermekszereplők szájába adott kiszámolós mondókaként pergetünk le, embergyűlölő nihilizmusba süppedünk. S való igaz egyfelől, hogy a gyerekek nem játsák szerepeiket, hanem játszanak velük, s ezáltal sokszor ilyesztő, élő bábokként vannak jelen. A gyerekek szerepeltetésének heurisztikus mivoltát mutatja, hogy ez részükről nem szándékos/de hát erre nyilván nem is lennének képesek!/: egyszerűen így funkcionálnak, így voltak a rendezői koncepcióba előre bekalkulálva. Látszólag ez is a rendező embertelen cinizmusát bizonyítja: előre kitervelten tárgyakként manipulál a zsenge ártatlan gyermekcsékkal, hogy embergyűlölő prekoncepciója érvényesüljön.

A vörös posztót azonban nem a film tartja az értetlenek elé, hanem az - szemellenzőként - az ő szemük előtt van, eltakarván előlük az Angyali üdvözlét humanista üzenetét, amellyel az elidegenedés forrását nem külső feltételekben, hanem a magában az emberben leli fel. Csak a historizáló "bálványimádás" béklyóját kell eldobnunk; hogy megérezzük: nem, nem ér a nevet-et játszanak velünk, a mese rólunk szól. Ahogyan a gyerekek se részvétlen szemlélői életüknek amikor, papás-mamást játszanak: résztvevői a játéknak, amelyben katartikusan meg akarnak szabadulni a fájlalontól, amelyet éppen a szüleiknek az irántuk való-s a színjátékban általuk felidézett-részvétlensége ébreszt bennünk. A gyermek nem passzív objektum, hanem a rendező által tudatosan tükörként használt szubjektum akinek szinte teljesen az ítéletére van bízva/egyébként "betanítva" a filmet nem lehetett volna megcsinálni, szó sincs tehát az "idomítás csodájáról!/: hogyan minősíti a Szülőt. Igen, nemcsak az Eric Berne szociálpszichátriai terminológiájához való hűség motiválja a szimbólum használat pontosítását. Felhátt az, aki tudja, amit tudni érdemes. A Szülő azt tudja, amit megtanítottak. A Gyermekek mindkettőre tudatlan, az ő agya valóban tabula rasa, tehát nem terhelik felesleges ballasztok sem, s éppen ez teszi lehetővé, hogy átlásson a Szülön /és- a rendező közvetítésével mi is átláthatunk rajta/, s a lelkiért dülő harc résztvevői közül a Felnőt segítségért kiált. Ő azonban csak a film rendezőjének szavain keresztül szólhat hozzánk. Ő küldi angyali üdvözlétként számunkra ezt a filmet; ő használja tudatosan a gyermeki tudatlanság-azaz: az előítéletektől, a begyökerezett kliséktől, befűlázott jelszavaktól való mentesség-eszközét, hogy végül azt kell éreznünk: ezek a gyerekek pontosan annyit tudnak erről a világról, amennyit kell, setöbbet, se kevesebbet. S végül ő idézi meg a Gyermekek egyik fő attribútumát: a rácsodálkozást, amely a művészetnek, az emberiség e kollektív, pszichoa-nalitikus-katartikus gyakorlatának, a Szülő által a tudat alattiba visszakényszerített tartalmak e kibeszélőjének az arisztotelészi esztétika szerinti előfeltétele is.

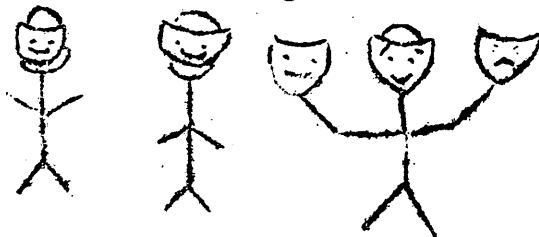
Igy valósulhat meg az, hogy egy szuverén alkotó-egy fundamentális énállapotnak, a Gyermekek archetipusának kulcsát tartva a kezében-főlényesen tud bánni egymástól olyan gyökeresen elütő eszközrendszerrel is, mint a brechti elidegenítés és a szürrealizmus. A gyermeki ártatlanság kritikus lézerprizmája állanlóan elidegenítő effektusok kartácstüvével árasztja el megszokástól fertőzött recehártyánkat-éppen a hályog kiégetése, azaz a brechti intenció: a fetisizáció, ha úgy tetszik: az elidegenítés semmisítése érdekében.

A történelem és a hatalom diszletei és jelnezei pedig valóban csak lisztőelemként szolgálnak a gyermekek számára, ezt az ornamentalitást azonban a gyermeki látásmód egy másik elemének: a tudatalatti gonolygások paradicsomi őszinteséggel való kifecsgésének alárendelten fevállalva, Jeles egy szürreális jelzésrendszert formál; egy, a determinációk világától való elvágyódás erejétől hajtott ellen-univerzumot, amely transzcendálja a fennállót, és egyben nemcsak a profanizáció negativisztikussága révén, de pozitív is tartalmazza a szabadság mozzanatát. Itt is kiviláglik: aki meg tudja teremteni a rombolás művészi felmutatásának eszközeit, az az alkotás és nem a pusztítás igazát bizonyítja.

Megvallom őszintén: nem szégyellen elragadtatásomnak ezt a kissé komikusan hosszannázó fokát sem, elvégre a film nézése közben ezt éreztem. Ezért nem érzem gáncoskodásnak, ha az egyébként az alvajáró biztonságával mindig a céltábla közepébe találó jelzésrendszer két megdicsáklását megemlíten.

Sikerületlenek a szerelmi jelenetek. Itt ugyanis Jeles a Szülőt nem láttatja, csak a Gyermekeket és a Felnőttet konfrontálja, amiből logikai baki lesz, és a szereplők másutt fantasztikus játéka vesztit erejéből. Ennek az az oka, hogy a Felnőtt és a Gyerek közötti biológiai, élettani különbségek-pláne a vásznon, vizuálisan megjelenítve-élesen kihozzák a trivialitást: Ádám és Éva /hiába ők az első emberpár! /szexusa nem azonos Daphnéval és Chloééval. Ha az utalás ironikus, akkor a levegőbe csap mert biológiai és nem társadalmi éretlenséget céloz. Ha nem az, akkor nevetséges mert a játszó alanyokról inadekvát dolgot állít. Jeles itt egy rókáról két bőrt akar lenyuzni, és ezáltal félrevezeti az alapötlettel mégannyira rokonshenvező nézőt is. Az ugyanis azt fogja hinni, hogy itt az a nagy huzás, hogy Ádám és Éva teremtésükkor négy gyerekek/ami pedig tárgyi tévedés/, és hogy a rendező ezzel valami vakmerő blaszfémiát akar üzni. Ez a kezdeti fogódzó nem segít, inkább hátráltat abban, hogy a Tragédia gyermekekkel való eljátszhatóságát elfogadjuk/ami pedig azért is nagy szó, mert a Tragédia-e filmtől, mint szabályt erősítő kivételtől eltekintve-szándékolt filozófikussága miatt, különösen szinpadon, valóban eljátszhatatlan/, és a hus-vér, reális gyermekek látványától a Gyermekek szimbolikájáig felemelkedjünk.

A másik ficam kevésbé róható fel az alkotónak, mert valóban létező nagyon súlyos dilemmát takar. Negatív utópiájában a történelem végét Jeles a londoni szinten jelöli meg. A falanszterről, mint az utolsó utáni stációról hallgat, és ez nem is hagy bennünk hiányérzetet, hiszen ez az elkeszelés ideje. /Itt azonban már nem éretlenül felnőttesdit játszó cél tartat tükröt, akik számára a küzdelemnek"...de képzelem, hát szerte-ten" alapon azért van még tétje. Itt bekövetkezik az igazi katasztrófa, a teljes egylinenzióssá-transzcendálhatatlanná válás: az álarc ránőtt az arcra, a külsődleges szerepek interiorizálódtak, és egy racionálisan értelmevesztett világbanrészelegesen egybeolvadt a Szülő és

a Felnőtt, aminek eredményeként felnőtt színészek jelennek meg a vásznon, kibillentve az eddig egyértelmű jelképrendszert. Itt az ábrázolt világ milyensége/az adott esetben: távlattalansága, cinizmusa/némileg valóban átterjed az ábrázolás mikéntjére is: közhelyesebbé válnak a víziók, a virágáruslány-jelenet kivételével, ami viszont a film csucsa. Már hajlamosak lennénk Gyertyán Ervinéknek igazat adni, amikor az általuk hiányolt "optimizmus" mégis megjelenik, bárizlésükkel gyökeres ellentétben, ezt éppen a "hurrápesszimizmus" tartalmazza: az emberpár végül mégse evett hiába a tudás almájából, felnőtté válásának garanciáját mutatja azzal, hogy van civilkurázsija, autonómiája recitálni a híreit lakkozós" intelmet: "Ember küzdj és bizva bizzáli!"

"Változtasd meg élted!" - szól a rilkei imperatívusz. Az Angyali üdvözlés c. film "szépen kimondja a rettenetet", és éppen ezáltal szólít fel a torzótól a totalitásig vezető ut megterelésére. Arra hív fel, hogy vegyük észre: itt az idő, hogy gyermekké felnőve, visszaperéljük-önmagunktól! - történelmünket.

Balog Iván

A VIHAR

Panofsky idézi egy helyen: "A művész azt nem tudja, hogy mit fejez ki, csak azt, hogy mit fitogtat."

Azt hiszen a megállapítás felvetés-teljesen jogos akkor, ha JATE 8.15-ös csoport új vállalkozása mondandónk tárgya. Shakespeare Vihar c. darabját adták elő átírt formában, egy előjátékkal kiegészítve.

Két ismert irodalmi szöveg alkotja az előadást. Adarab folyamán kiderült: a két textus egységes kompozíciót alkot. A Hamlet Egérfogó-jelenete és a Vihar egymás mellé állítva, és belső kapcsolatuknál fogva értelmezik egymást, de létrejön egy, az előadás egészét meghatározó szöveg is. Itt az a szöveg, amely az előadást

MODERN HUMANISTA MITOSZ ... BARTÓK: A CSODÁLATOS MANDARIN

"Elárulva, hányszor elárulva
A szellem, szerelen, vér, s' hus"
/Na gy László/

1984 októberében megnyílt a felújított Operaház. Műsorra tűzték Bartók három színpadi művét is: "A kékszakállu herceg vára" c. operát, "A fából faragott királyfi" c. táncjátékot és "A csodálatos mandarin" c. pantonimot. A friss színházi élmény és a bartóki zene szeretete ösztönzött néhány gondolat megfogalmazására.

Korunk egyik legnagyobb zenei tekintélye, Yehudi Menuhin szerint Bartók "kompozíciói gondolatosságukban és felépítésüket tekintve a zenetörténet legnagyobbjai közé tartoznak, /.../ Az ő zenéje valamiféle magasabbrendű lelkiismeret, ami életfontosságú kérdéseket intéz hozzánk." Tények egy tekintély tollából. De Bartók jelentősége nem porosodhat nyontatásba merevített igazságokban. Életet követel magának emberi lényege, szenvedélye, művészte kibontakozásához, akár halhatatlan szülőtte a csodálatos mandarin.

Fül p Lajos "Rembrandt és korunk" c. tanulmányában a művészi alkotás és aktualizálása, vállalása kapcsán kifejti: "...amit és ahogyan látunk, nem ötlet-szerű, véletlenszerű, nem mindenestől egyéni hanem nagy multu történeti valóság egy nagy szellemi közösség objektívációja. /.../ történetileg lett ez a látás-művészetben, valóságban egyaránt, történetileg el is mulhat, ezért javasolt és szükséges a vállalás kérdése." Bartók vállalásának felvetése: önmagunkkal, vállalásunkkal, emberségünkkel volt szánvetés, zenéje-kihívás. Felzaklat, gondolkodásra késztet. Filozofikus zene.

Szigoru, könyörtelen; vagy csupán igaz. Műveiben kivétel minden izgató, vibráló gondolata, érzelme- legyen az büszke erőteljesség, sodró lendület, áhitat, humor vagy fájdalomtól rezignált esznelés. Műveinek minden eleme fontos. A romantikusokon nevelkedett hallgató nem kapaszkodhat a fülbenaszó dallamok fogódjába,

az andalító lassu tételek optimista bizonyosságába. Bartók nyugtalanít, kényszerít a vele egygyütt való gondolkodásra. A "Zene buros-, ütőhangszerekre és celestára c." művének első tételében fuga témában fejezi ki a megdöbbentő feszültséget a III. tételben az univerzum végtelenségét megidézve sugalmazza a nagány tragikumát. Ugyanakkor kevés olyan megható, szeretettel, harmóniával teitett dallamot ismerek a zeneirodalomban, mint az 1943-ban komponált zenekari Concertó V.-gigászi küzdelmet, apokaliptikus látomást sugárzó-tételéből néhány taktus, mikor a domináló rézfúvósok néhány pillanatra hárfának és hegedűnek adják adják át a főszerepet.

Bartók három egyfelvonásos szinpadí művét a tematika fűzi össze. Mindhárom a férfi-nő viszony körül bonyolódik, de a felvetett problémákör különböző megoldásaival szembesítenek.

"A kékszakkú herceg vára" c. operája a férfi és a nő egymásratalálásának lehetetlenségét, a beteljesülhetetlenség tragikumát fejezi ki. A méltatlan társ, Judit jellemére Pilinszky filozófusokra vonatkoztatott költői meghatározását érzem a legtalálóbbnak: "Minden filozófus kissé/hasonlít a tökéletes bizonyosságra törekvő féltékeny szerelmesre. A szerelem misztériumát kívánja tühegyre szurni: Csoda, hogy a pillangó többnyire belehal?"

"A fából faragott királyfi" a népmesék bölcsességével oldja fel ezt a konfliktust. A királyfi és a királylány egymásratalálásával, a természet rendjének helyreállításával-gyönyörű, harmónikus zenével-zárul a táncjáték. De felmerül egy fontos, új motívum: a megtalált harmóniához a szenvedésen keresztül vezet út. A királyfi is, a királylány is-József Attila szavaival-"önnön jósa", szenvedélye-szenvedése útján éri el saját győzedelmét. Emberré nemesedésük teszi őket méltóvá az egymásra találásra, a boldogság lehetőségére.

A harmadik műben a szenvedés központi motívummá emelkedik. Az 1926-ban bemutatott "A csodálatos mandarin" döbbenetes élmény. Itt már a nő és férfi egymásratalaltsága, természetes szövetsége fogalmazódik meg. Mozart 1791-ben A varázsfúvola c. operájában-"szellemi végrendeletében", ahogy Bruno Walter nevezte ezt az elbűvölő múzskát-nosolygásra késztető és megható didaktikussággal nyilatkoztátja ki Panina és Papageno létössében: "Örölmünk kell a szerelmnek/Hisz a szerelem által élünk csupán/.../Ez fűszerezi meg életünk napjait/Serkenti a természet munkáját/Magasztos célja világosan megmutatja/Hogy nincs nemesebb, mint Nő és Férfi/Férfi és Nő./Az isteni létre törekszenek."

Tamino és Panina útja a sötétségből a világosságba megpróbáltatásokon vezet keresztül-a mese világában azonban mindez csak jelkép, hiszen a bölcs Sarastro atyai szeretettel irányít mindent a háttérből.

Bartók pantominja a XX.sz. elidegenedett polgári társadalmában a nagyváros kegyetlen valóságában játszódik le. Ebből a nézőpontból a Mozarti optimizmus, harmónia valóban elérhetetlen aranykori mítosznak tetszik.

"A csodálatos mandarin" keletkezésekor így ír Bartók egy levélben: "Pokoli egy múzika lesz. "Valóban az; Szabolcsi Bence szavaival" "...látomása egy egész elmúlt életnek, mely így nem folytatható tovább, látomása a viaskodó és halálosan összefonódott jónak és rosznak, az erőszaknak és élniakarásnak, emberségnek és embertelenségnek." A két főszereplő nem általában vett "sötétséggel", negatív erőkkal áll szemben, hanem az őket értekeiktől megfosztó, megfosztani akaró társadalommal.

A mandarint-aki a természetes szenvedély, életerő megtestesítőjeként az Ember szinbóiuma-pénzéhes csavargók ölik meg. A lány szintén az ő áldozatuk: minden emberi értékétől, asszonyi méltóságától megfosztva pénzért

árulja testét. A történés kezdetekor a vele élő három csavargó arra kényszeríti, hogy férfiakat csalogasson be akiket kifoszthatnak. Két vékony pénztárcájú áldozat után megjelenik a mandarin. Csodálatos a mandarin zeneci jellemzése, a robusztusságát kifejező motívumot a lány félelmének érzékeltetése hangsúlyozza. A rettegő lány menekülne a kínai elől, de a csavargók újra meg újra elé lökik, táncával kell lekötnie a mereven, méltóságteljesen ülő mandarin figyelmét. Mikor a mandarinban felébred a vágy, a csavargók rávetik magukat, de hiába gyilkolják meg háromszor is, a halálnál is erősebb vágy mindannyiszor életre kelti. Az iszonyatos hajszák küzdelem közepette a lány rádöbben a mandarinval való sorsközösségére. A lámpára felakasztott, még onnan is szemeivel merőn őt követő férfi szenvedése, szenvedélye felébreszti benne a társadalom által kipusztított származék-érzelmet. Ez az érzés önt bele tetterőt. Végre-emberhez méltóansaját akarataból cselekszik. Most már eleget tesz a mandarin kívánságának, önszántából öleli magához - s ezzel átsegíti a szenvedésen. Vágya betöltésével örökre megnyugolhat a csodálatos mandarin. A lány ottmarad egyedül, karjaiban a sebektől vérző holttesttel - önkéntelenül is a Piéta-motívumra asszociálhatunk - s vele együtt érezzük:

"Itéletig tanu a sebed
Elárulva hányszor elárulva
A szellem szerelen vér s hus"

/Nagy László: Seb a cédruson/

A mandarint és a lányt új, modern mítosz hőseinek érzem. A humanista Bartók hite bontakozik ki bennük: a XX.-sz.-i élidegenelettség ellenére kibontható az emberben az érzelen, az emberség. S az ateista Bartók az emberi szenvedést emberi megváltással oldja fel. A feloldozás és a magasztosulás misztériumát az ember kezébe adja. Példázata bemutatja a lehetőséget - de a lány és a mandarin egymásra ébredése kettejük megváltását eredményezi csak. A mi felelősségünket nem vállalják - nem vállalhatják - át, nem "veszik el a világ bűneit". Bartók általuk figyelmeztet: mindenkinek meg kell találnia önmaga útját a megigazulásra, embersége kibontakoztatására.

A zárópillanat hangulata - mindazon pozitív fejtegetések ellenére - mélyesen tragikus. A teljes értékpusztulás, kifosztottság láttán a kilátástalanság nyomasztó érzése szólal meg: milyen körülmények közé kényszerült ez az emberség, és milyen áron bontakozott ki! Bartók önmagunkra irányítja a figyelmet, amikor az emberi nagyság lehetőségét veti fel - önismeretünk önbizalmunk kérdése, hogy ezt pozitívan értelmezzük-e. Azonban egyértelműen pesszimizista kicsengés érződik a társadalomra vonatkoztatott utalásból, hiszen példázatában a humanizmus halálra ítéltségét jeleníti meg. Érzékenyen utal a kiszolgáltatott ember fölé szinte megfoghatatlanul, nyomasztóan magasodó hatalom determináló jelenlétére - az emberi nagyság kibontakozásának gátjaira és elpusztító erőire. A befejezés olyan mélypont, mely a gyökeres változás lehetőségéért kiált - a művészet eszközeivel.

- x -

Befejezésként egy könyvre szeretném felhívni a figyelmet. Pethő Bertalan 1984 októberében megjelent "Bartók rejtekutja" c. könyve a zeneszerző életművének pszichikai, világszemléleti háttérére próbál rávilágítani. Mindannyiunkat érintő izgalmas kérdéseket taglalja: a Bartók-per-művészetének jobb és baloldali történet, a két világháború és 1949-1956 közötti értetése, megtagadása, elutasítása - kapcsán felveti nagyjaink viszonyát Bartók alkotásaihoz, a "vállalás" sokrétű problematikáját. "Az az ellentmondásos, borzongató lét-határ... ahová Bartók rejtekutja visz, minden társadalmi létezéshez visszavonhatatlanul hozzátartozik. Önleégült, beszabályozott, korlátait hiteles eszmeikkel transzcendáló létezésben nem látszik ez a lét-határ,

a létező bizalmas viszonyban van a létezéssel. Korunk embere azonban történelmileg elvesztette a világ és az önmaga iránti eredendő bizalmat. Magára maradt, és reá szállt vissza létesülésének gondja és felelőssége. Bartók megértése változás ebben a gondban és felelősségben."

Ujvári Edit

/a szinkritika folytatása/

művészi aktusra érvényes szintézis is. Ilyen értelemben az alkotók két polusává tették az előadást. Az egyik az adott, a szövegben rejlő lehetőségek kibontásával a hatalomról szól. A másik, a főszereplők funkcióinak újraértelmezésével, melyet, így alátámaszt az átírt szöveg, az alkotók hitét bizonyítja a színházi alkotásról.

Megtették mindezt úgy, hogy nem tettek erőszakot a darabon és ennek titka nemcsak a tapintatos, a szerzőt tiszteletben tartó rendezésben keresendő. Az alapot erre maga Shakespeare szolgáltatta. Színművei az adott témán túl, magáról a színházról szólnak a sok irreális csodás elem, a fantasztikum elidegenítő hatása hozzájárult ahhoz, hogy a mindenkori néző mindig egy kissé kívülről szemlélje az előadásokat. Nem feledkezhetett meg arról, hogy egy Játékot lát, hogy nemcsak Hamletet látja hanem a színészt is aki a Hamletet alakítja. Ezt a kettős látásmódot fedezték fel és használták ki az alkotók, többszörösen rétegezve a darabot vertikálisan és önálló egységekre bontva horizontálisan. Egy sajátos, önreflexív előadás kerékedett ki így. A darab többféle értelmezési lehetőségét kínálta a hatalomról. Ezen a szinten az előjáték, mint általános és aktualizálható téma felvetés jelenik meg, melyet a darab jelenetei tördelnek szét egyedi variánsokká, tesznek konkréttá. Ez a tagolás, melyben minden egyes jelenet egy külön egység is, lehetővé teszi a központi figura, Prospero minden egyes színben történő újraalkotását. Ő az a szereplő, kinékmint csodás erővel bíró személynek, hatalma kiterjed az összes többi alakra. Uralja a szint éppoly fontos hiánya, mint ahogy szükséges jelenléte. A darab elején mint hős jelenik meg, a gondoskodó atya elmeséli lányának szerencsétlenségük történetét. A következő színben a nester és a bűvös szolga, Ariél kapcsolatát tárják elénk, mely kedélyesnek és barátnak is mondható. Am Prospero ha kell mint jó fejedelemhez illik, példás szigorral és magabiztos eleganciával szereli le a szabadságáért szolgáló Arielt. A szabadságára vágyik az alattvaló, a félállat Caliban is, ám ő mint minden egyszerű szolga engedetlen és gonosz, a vele szemben alkalmazott módszer nem a fenyegetés, mint Arielnél, hanem a brutális, de felvilágosult terror. Érdekes Ferdinánd és Miranda kapcsolata Prosperóval, akinek hatalma a Szerelemre is kiterjed, de az ifjunak ősi szokás szerint meg kell szolgálnia a lány jövődó apósánál. Alonso környezetében a rossz fejedelem hatalma teljeseedik ki, ahol a talpnyalás és összeesküvés az uralkodó elv. Talán a legsikerültebb koncepciója a Stephano-Trincolo-Caliban jelenetének volt. Az iszákos és perverz Stephano és a degenerált Trincolo közti öszhangot bontja meg a potenciális alattvaló feltünése. Ebben a színben a plebs uralma jelenik meg. Caliban csöbörből vödörbe esik, miközben összeesküvést sző régi gazdája ellen, alig észrevehető, primitív emberi megnyilvánulásait, a két fasisztoid örültre pazarolja, akik újra állattá degradálják.

Prospero ezekben a helyzetekben kívülről belehelyezkedve újra és újra lehetőséget ad a javulásra, ám amikor ez nem történik meg csak egyetlen

marad: a megbocsátás. Ő, ha hős viltát nem is kapja vissza, de újra ember lehet. Szolgája Caliban teszi azzá, Prosperot "lefokozva" magát pedig fel-emelve az emberi lét szintjére azzal, hogy a mű végén fennhangon olvasni kezdi a mester mindenható könyvét, a Bibliát. Ez az a jelenet mely a másik szintnek értelmet, az előadásnak pedig igazi katartikus élményt ad.

A másik szint az alkotás istenülése. Ez indokolja azt, hogy az előjáték az Egérfogó-jelenet lett. Csak egy klasszikus "játék a játékban" jelenet teremtheti meg azt a kört, aki nem Hamlet többé, hanem a Művész, aki színházi előadást rendez a hatalomnak tükröt tartva ezzel elé. Ő az aki torz vigyorral az arcán nevet-Kierkegaard-i értelemben vett iróniája segítségével felülemelkedve önmagán és a valóságon-saját szabadságán és tehetetlenségén. Ez a szerep folyamatosan marad a Viharban is, csak nem a hatalommal, a valósággal szembeállító funkcióval bír, hanem ő maga a valóságot rendező elv. Prospero rendezője a valóságnak mint isten és a darabnak mint színész. Ez magyarázza azt, hogy kívül marad a valóságon, melyben léteznek. Ezt a valóságon kívüliséget véglegesíti az átírt befejezés, a rendező felfedi a saját kilétét és a szellemi kilétét is akik "színészek csak" és belefáradva az alkotásba kivonul a színről.

A játék itt véget is érne, a varázspálca eltörött, a könyv mely segített az alkotásban, a színpadra került. Ekkor jön Caliban, a szörnyeteg felveszi azt és megtörténik a csoda: az állatból Ember lesz. Mert ez a könyv nem más, mint a Megtestesült Ige, a Könyv, mely alkotó erővel bír. Az előadás végén a színtér megüresedik és a teremtés negyedik órájának végén az Ember saját teremtése történetét olvassa.

Mit fitogtattak tehát az Alkotócsoport tagjai? Egy nagyon fontos dolgot: a hitet a humánus tettekben, hogy az előadás végén mindig ott lesz valahol a megalkotott Ember, és a hitet a művészi alkotás abszolút tetteiben. És ez tiszteletreméltó törekvés.

Pikó András

h
i

hírek x hírek x hírek x hírek x hírek x hírek x hírek x hírek x hírek

e
k

A Bölcsész c. egyetemi irodalmi lap új folyamának, a Harmadkornak az első számát a szerkesztők október első hetében adták le a sokszorosítóba. A derülátóbb ígéretek szerint 1985. januárjában jelenik meg. A lap mostani szerkesztői: Balog József, Csuha István, Takács József. A második szám leadás előtt áll. A Harmadkor harmadik számát jövő év februárjában állítják össze a szerkesztők.

h

i

r

e

k

h

i

r

e

k

A Történész Diákkörben nov. 22.-én Litván György/MTA Történettudományi Intézet munkatársa/tartott előadást a magyar százalékos progresszív mozgalmairól. A következő előadást februárban Hajdu Tibor tartja az Őszirozsás Forradalom tárgyköréből.

ARS MUTILANDI HUNGARICA? AZAZ A CSONKITÁSMESTERSÉGE MAGYAR MÓDRA

- Delfinológiai vázlat -

/ 4. rész /

13. Kosztolányi Dezső. Hihetetlen erkölcstelen író, nem árt vele vigyázni! Sajnos az utóbbi időben az ő kezelésébe is érthetetlen lazaságok csusztek. Például a Szépirodalmi Könyvkiadónál 1971-ben megjelent egy kötet: Összegyűjtött versei. Új, bővített kiadás / I-II. kötet egybekötve /. Ebbe valami ellen-delfinász belecsempészte az előző, 1962-es és 1964-es kiadásból gondosan kilugozott pornográf szövegek egy részét. Például újra olvasható a "Csáth Gézának" c. vers 7-8. szakasza:

"Ah, jól siess. Szived még egyszer megszakad tán,
ha hosszan bolyongsz a cirillbetűs Szabadkán,
s nem értenek.
És üznek majd tovább, idegen, bus hazádban.
Zsákutcán és közön, idegen és hazátlan
kiséttetet." / i. m. I. 256-258. l. /

Ugyanebből a versből a 19. szakasz pedig ilyen arcátlansággal kezdődik:

"Síró Hungáriánk ma porba fekszik árván,..."

Különösen felháborító, hogy szerepel a "Forradalmár" c. vers, a Három arc-kép azon tagja, amely különösen alkalmas arra, hogy ferde fényt vessen a dicső multra. Szerencsére, azért a vakondokként áskálódó osztályellenség még nem omlasztotta be az összes bástyát a fronton, ahol nem rés, stb. Továbbra is hiányzik - s ami fontos, jelzés nélkül, nehogy a sanda burzsuj megszimatolja - négy vers. Be kell vallanom, hogy az egyikért azért fáj a szívem! Pérsze elismerem, hogy jelenlegi formájában használhatatlan, de talán át lehetne igazítani. Az "Esti Kornél rimeit" c. sorozat elhagyott első tagjára gondolok:

Kassa

Csak arra vár, hogy egyszer
Rákóczi kürtjeit újra megrikassa.

Ez a javasolt, illedelmes átigazításban így hangozhatnék:

Kosice

Csak arra vár, hogy
Benes elnök fosik-e. / Célzás a kassai kormányprog-
ramra, egyuttal a rimmel tisztelgés az államalapító Masaryk emléke előtt. /
Nagyon helyesen hiányzik továbbá a következő idéetlen rimjáték:

Lázongó szovjet-költő

Lunacsarszky!

Belőlem

több rimet nem facsarsz ki!

/ Szeptemberi áhitat. Kiadatlan költemények. Révai, 1939. 211. l. /

A Csacsi rimek egy másik darabja föltehetőleg a címe miatt került szórásba.

Tanács megszállott területi barátomnak

Nézd, az ember optál.

rejtélyes, hogy az Adyról írott csacsi rimeket miért kellett kihagyni; de már Szabó Dezső kezelésénél is láttuk, hogy delfinológiai szempontból Ady egy kategóriába esik a szomszéd népek nemzeti érzékenységével.

Ismét Adyról

Nálad óriásabb költő
nem adódott.
Más a lelkét énekelte,
te Magógot,
tegnap bút, közönyt, nyavalygást,
de ma gögöt,
s végül ünnepeltek, mánt
egy demagógot. / i. m. 226. l. /

Kosztolányi kisebb műfordításainak kiadásával meg lehetünk elégedve. Az "Idegen költők. Összegyűjtött műfordítások" c. kötetből / Szépirodalmi Könyvkiadó, 1966 / - ha jól számoltam - husz költő hiányzik az Idegen Költők Anthológiája című kétkötetes válogatáshoz képest, amely a Kosztolányi-életmű sorozatban jelent meg. / Révai, 1937 / . Bizonyára igen figyelemre méltó megfontolások huzódnak meg minden egyes darab elhagyása mögött; mi, bevalljuk, csak néha tudtunk rájönni. A kiadó nem segít, mert csupán ennyit jegyez meg: "Nem törekedtünk filológiai teljességre, de ez a kiadás Kosztolányi Dezső műfordításainak mindeddig legteljesebb gyűjteménye." / i. m. 937. l. / A nemes szerénység burkán áttörve, néha azért dereng valami: D'Annunzio Tripoliszi diadalénekét például azért kellett elhagyni, mert sérthetné a testvéri libiai nép nemzeti érzését / vö. Idegen Költők Anthológiája, I. 246-247. l. / Baudelaire-nek A belga civilizáció c. verse a belga népet sérthetné, Halál, vén kapitány c. verse pedig talán megrendíthetné a bizalmat a MÁLEV-ben. Richard Dehmel's Roham c. verse nyilván háborus uszításban marasztaltatott el, stb. stb. A bevezető kisportrék elhagyása is helyes volt - ezeket a modern kiadásokra hagyatkozó olvasó más gyűjteményben sem találhatja - ugyanis a delfin így az ideológiailag megbízható lexikonokhoz fordul, s nem hagyja magát befolyásolni Kosztolányi megbízhatatlan, szubjektív ítéleteitől. A szerkesztő legalább ennyivel ellensúlyozza azt az önmagában megbocsáthatatlan lazaságot, hogy a költő csak úgy összeválogatta a neki tetsző költőket, ahelyett, hogy megvártta volna, amíg illetékes helyről felhatalmazást kapott volna a fordításokra.

Ami a prózát illeti, ott is jól állunk. Például az Édes Anna forgatóban lévő kiadásaiból nagyjából hiányzik a xv. fejezet harmadik bekezdésének két utolsó mondata: "Csöndes, megindító viszontlátás volt. A bujdosók, mint annyiszor a magyar történelemben, hazaérkeztek." Igaz, hogy a Szépirodalmi Remekírók-sorozatában megjelent szövegbe a Horthy-féle nemzeti hadsereg budapesti bevételére utaló sorok megint bekerültek. Ez hiba, de valamelyest vigasztalhat bennünket, hogy a romlatlan ifjuság kezébe a Diák-könyvtár idén is megbízható, csonkított szöveget helyezett. Az ellen viszont határozottan tiltakozunk, hogy a törlésről semmi sem tájékoztat és a szöveg folyamatosnak látszik. Ilyen kedvezményben csak nagy, haladó íróink részesülhetnek, mint Petőfi vagy Móricz Zsigmond. Kosztolányi, ez a megbíz-

hatatlan reakciós, csontja velejéig burzsoá firkász ezt nem érdemli meg. Tessék feltüntetni, hogy kinek mijét micsodálhatná,

Ugy például, mint a Magyar Helikon kiadásában 1965-ben megjelent "Kosztolányi Dezső Elbeszélései" c. kötetnél. "Közli a Kosztolányi életében megjelent elbeszéléskötetek anyagát, két elbeszélés kivételével / Omnibuszkocsis, Égi jogász /, melyeknek néhány mondata elhibázott, sértő." / i. m. 1287. l. / Így van ez, s nem változtat rajta az sem, hogy a legutóbbi kiadás - némileg puhánykodva - már nem indokolja az elhagyást. "Közli a Kosztolányi életében megjelent elbeszéléskötetek írásait, két novella kivételével / Omnibuszkocsis, Égi jogász /, ..." / Hét kövér esztendő. Kosztolányi Dezső Összes Novellái, III. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. 540. l. /

Ez az Égi jogász förtelmes egy írás. De első a tudomány, legyőzőm fizikai gyöngeségemet, az obszcenitástól undorodó gyenge gyomromat. A cselekmény röviden a következő: egy tisztántuli faluba nevonulnak a románok. Kaszás-Kis János katonaviselt kubikust egy román katona pofonüti és kihallgatásra hurcolja. A megaláztatástól Kaszás-Kis lelke jóvátehetetlenül megsérül. Hogy ellensúlyozza a pofont, egy isteni kinyilatkoztatást vél látni és hallani. Az Ur kinevezi "égi jogásznak", aki majd a magyarok dolgát igazítja ezentul. A faluból elmegy, s ponyván kiadott versezettekben próbálja terjeszteni zavaros égi üzenetét. Persze, bolondnak nézák. Eddig az elbeszélés csak egy szomszéd nép nemzeti érzését sérthette, de ezentul jön a java! Idéznünk kell, hogy teljes terjedelmében feltáruljon az üzelem: "Ruhájá hónapok multán cafatokban lógott testéről, hajtókáját belepte a piszok. Egyszer egy kispesti kocsmában megverték és kiruhták az ajtón. Orrán sokáig látszott két véres csik. Az emberek megálltak a fűzfapoé éta előtt, aki valamit hasonlított Hazafi Vera Jánoshoz és nézték.

Körötte pedig folyt az élet. Szónokoltak, loptak, raboltak, irigykedtek és rágalmaztak, a valutaüzérek feleségei diszelőadásra hajtottak az Operaházba, a pöffedt igazgatók szájukban füstölő szivarral vágattak gépkocsijukon, a vendéglőkben cigányoztak, a kávéházban tortákat ettek, a bárban a város ringyó-színésznői angol és francia tisztekkel pezsgőztek, az orfeumban csiklandós kuplékat daloltak és foxtrottot lejtettek, a klubban száz-ezer koronás bankókat huztak ki egy tétre, a tőzsdén hausse és baisse volt, a márka árfolyama emelkedett és esett és csaltak, liszttel, zsirral és cokorral, selyemmel, gyémánttal és szesszel, szerelemmel, művészetel és politikai jelszavakkal, kabáttal és gubával, magyarsággal és nemzetköziséggel egyaránt.

János minderről semmit sem tudott.

Amint estéknént zugó parasztféjét egy gázlámpáshoz nyomta és nézte a reménytelen kavargást, ő volt ebben a hűtlen országban a hűség, ő volt ebben a rohadt városban a megalázott szenvedés, a pokolba hullajtott ártatlanság a jogászfajta szent prokátora, a leggyilkosabb világtörténelmi pör égi fiskálisa, a vértanu, kürtös és apostol, a dalolni és szólni nem tudó igris, aki csikorgó-izetlen rigmusokban jajgatja ki barbár fájdalmát, a századokig parlagon hagyott parasztság magáraocsudása, az eltékozolt napkeleti gazdagság, egy évezredre nyuló sajtó visszaemlékezés, Komárom, Kassa, Pozsony, Eperjes, Losonc, Szabadka, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely keserve, egy nép ki nem szakadható halálordítása.

Ő volt a magyar költő." / Kosztolányi Dezső Novellái. I. kötet, Révai, 1943. 493-494. l. /

Az idézetből beláthatjuk Kosztolányi galádságának egész mélységét: nem csupán kékre-zöldre sérthetné szomszéd népeink stb. stb. - jét, hanem ké-

pes volna még azt a jól kidolgozott irodalomtörténeti skatulyát is földönteni, amely a kispolgárság ábrázolásában elismeri ugyan érdemeit, de illetéktelennek nyilvánítja a szegényparasztság ügyében. Hozzá kell még tenni, hogy ez az elbeszélés nem akárhol jelent meg, hanem a Vérző Magyarország című antológiában. Ezt a gyűjteményt, amelynek alcíme: Magyar írók Magyarország területéért. - maga Kosztolányi szerkesztette. / Budapest, Pallas. 1921. / A szerkesztő fondorlatos módon rávett jónéhány író, színészt, rendezőt, tudóst a szomszéd népek nemzeti érzésének kiadós sértegetésére: irt ide Gárdonyi, Schöpflin Aladár, Jászai Mari, Krudy Gyula / az itt közölt novellája, Az utolsó garabonciás, még a Krudy-bibliográfiából is hiányzik. Hevesi Sándor, Oláh Gábor, Babits Mihály / A repülő falu című elbeszélését / Erdélyi József, és Karinthy Frigyes, hogy csak néhányat említsek. Utolérte a némezis ez utóbbi is, mert fiához intézett levele azóta sem jelent meg másodszer. Csak magára vethet, hiszen ilyeneket irt: "De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak annyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról - arról, hogy akinek levágták a kezét és lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallad majd: Kolozsvár, és ezt: Erdély, és ezt: Kárpátok - meg fogod tudni mire gondoltam." / i. m. 198. l. / Valamire talán mégis jó ez az arcpiritó szöveg: mégpedig arra, hogy rávilágítson a delfinképzés egyik legfőbb céljára. A Karinthy által leírt jelenség ugyan halóban létezik. "fantomfájdalom": a hiányzó, amputált végtag helyére vetített hallucinált fájdalom. Kinzó állapot, amelyet általában → amputációs neuroma okoz. A ~ idővel centrálisan fixálódhat / sensoros cortex /, és ilyenkor már a neuroma eltávolítása nem hoz gyógyulást. Néha a végtag corticális reprezentációjának széles kimetszése / → topectomia / eredményes lehet. Ujabban stereotacticus műtéttel / thaléctomia / több esetben gyógyulást értek el." / Orvosi lexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó, II. kötet, 1969. 257. l. / Nos, a népben-nemzetben gondolkozó delfinidomár tisztában van azzal, - mert hiszen az egyedül helyes történelmi szemlélet adja cselekvéseihez a vezérfonalat -, hogy a delfineknek régebben szárazföldi állatok lévén, lábuk is volt. Az elvesztett végtagok iránti fájdalmas nosztalgiát legradikálisabban az agybeli képviselet kimetszése révén lehet gyógyítani. A pornográfia alaptermészetét már cikkünk elején, Horatiusszal kapcsolatban láthattuk: különböző testvégződéses ingerlése agykérgi uton. Pontosan ezt a célt akarja elérni ugynevezett "klasszikusaink" jó része is, a perverzitót azzal súlyosbitva, hogy levágott, illetve elszorvadt végződéseket kívánna ingerelni. De a delfin-szövegrendőr kívágyja a centrálisan fixálódott kortikális reprezentációt mint a huszonegyet és a delfin boldog lehet, mint szárazon maradt rokona, a "szőke és másfél mázsa". Így jöhet el végül a szép új világ, amelyről Babits - noha persze burzsuj nyavalygással - így irt:

Megengednéd-e, hogy gyermekeink
gyermekei, gonosz új iskolák
neveltjei már nevét is felejtsek
annak, ami előttünk szent ma még
s amiért annyit küzdtenek apáink?

/ Talán a vizözön... /

Kosztolányi Vérző Magyarországot különben egészében is elérte jól megérdemelt végzete. Belekerült "A fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke" c. összeállításba / kiadja a Magyar Miniszterelnökség Sajtóosztálya, 1945. 40. l. /, így példányait begyűjtötték és meg-

semmisítették. Nyilván címe miatt került Hitler és Mussolini művei mellé, nem azért, mert Horthy bevezetésével jelent meg. / Horthyval a kiadvány összeállítói nem foglalkoztak. / Viszont következetesen fölvettek minden művet - s korántsem csak az irredenta hangukat - amely valamiképpen az elcsatolt területek magyarságával foglalkozott. E névtelen hősökben kell tisztelni a mai tisztos delfintermelő ipar megalapítóit. Néha ugyan elkövettek egy-két tulkapást, de azt dicséretes buzgalmuk menti. Werner Sombart művét például talán mégsem kellett volna fasisztának minősíteni és Baktay Ervin India szabadságharcával foglalkozó műve is aránylag nehezen fér a címlapon megjelölt kategóriákba / talán leginkább antidemokratikus lehet, hiszen az indiaiak a demokratikus Anglia gyarmati uralma ellen harcoltak /. Van amikor utólag be is látták tévedésüket: pl. gróf Révay István: A belvederi magyar-szlovák határ. Budapest, 1941. / A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai, 14. sz. / c. könyvét előbb feketelistára helyezték / i. m. 33. l. /, majd utóbb törölték / A fasisztá, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek II. sz. jegyzéke, 1946. 59. l. / A grófnak ugyanugy nem lehetett panasa az eljárás ellen, mint testvérének, a filozófus gróf Révay Józsefnek, akit 1945 tavaszán Gyömrőn - néhány tucat társával együtt - helyi erők tarkonl óttek, de utána "Erdei, a belügyminiszter kivizsgálta, mindent megtett, panasz nem lehet" / Révay István szavait idézi Várkonyi Nándor: Pergő évek. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1976. 131. l. / Még csak annyit tennék hozzá: Riesz István igazságügyminiszter a tetteket szabadlábba helyezte. De neki sem lehet panasa, mert kiszáratva letartóztatták, majd a börtönben megölték. /

No de hagyjuk a kortikális reprezentáció felszámolásának ezeket a durva, direkt és elavult módjait; térjünk vissza a publicistaként még az írónál is csalafintább Kosztolányi delfinizálására. Ha végignézzük az örövendetes számban megjelent köteteket, itt is csak azt tapasztalhatjuk, mint eddigi hosszmeteszeteinkben: a szöveggondozó előbb tele szájjal indokolja, hogy mit és miért hagyott el: ezzel mintegy meg akarja osztani a felelősséget a gyanutlan olvasóval; azután belefárad és egyszerűen megföllebezhetetlenül közli a tényt. Megvallom, szívemhez közelebb áll ez a cicomátlan egyszerűség. Akinek hatalma van, az beszéljen úgy, mint akinek hatalma van - hogy biblikusan fejezzem ki magamat, és ne sopánkodjak, mint egy fürdőskurva. Sajnos, ez utóbbira a régebbi termésben akad példa: "Néhány esetben, /mint a Gyorsiró, Rendőr és Olivér stb./ esetében/ /, a zömében művészi szöveg megmentése érdekében a nyilvánvalóan rosszindulatu politikai megjegyzéseket, egy-két mondatot kihagytuk." /Bölcsőtől a koporsóig. Alakok Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1959. 456. l. / Igaz, persze, hogy igaz, de minek itt magyarázni?! Hiszen napnál világosabb, hogy a tulvilágról is farkcsóválva kell az elvetemült írónak megköszönnie azt, hogy egyáltalán szóba áll vele a magyar könyvkiadás, miután ilyen rosszindulatuságra vete-medett, például az Olivér kihagyott részében:

"-Mikor voltál legszomorubb?

-Szemérmesen mondom ezt barátom és halkán: a románok erdélyi bevonulásakor. Kolozsvári vagyok." /Bölcsőtől a koporsóig, Budapest, Révai, 1937. 26. l. /

x - Hogy a kivizsgálás ellenére volt még panasz, azt jelzi, hogy Bóka László Révayt fölvette az 1947 - ben megjelent Magyar mártír írók c. antológiába, ahol Mátrai László irt bevezetőt a Révay részlet elé.

Később a tisztogató stílusa tisztul, csak kissé közhelyes: "Egy-két esetben elhagytunk néhány mondatot, melyek sérthetnék a szomszéd népek érzékenységét. A kihagyásokat ... -tal jeleztük. Ugyanígyen okból elhagytuk a Nyelvművelés című cikk befejező részét." /Nyelv és lélek, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971. 560. l./ Bizony, bizony. Ha szomszéd népeink érzékenysége csak valamelyest nagyobb a csizmatalpénál, felszisszennének az ilyesféle mocskos provokációra: "Evekkel ezelőtt - éppen az én kezdeményezésemre - néhány remekírónk minden politikától mentes, szépirodalmi munkáját küldették ki a megszállott területekre, potom pénzen akarták ott árusítani, hogy tőlünk elszakított testvéreink legalább valami szellemi táplálékot kapjanak. E munkák terjesztése leküzdhetetlen akadályokba ütközött. Tervünkről kénytelenek voltunk letenni. Madách Imrét és Arany Jánost oly bizalmatlansággal és gyanakvással fogadták, mint a tilos fegyverszállítmányokat. Ez - sajnos - az erő kérdése. Nem reánk, írókra tartozik." /Erős várunk a nyelv. Nyugat, 1940. Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Művei I. Sajtó alá rendezte: Illyés Gyula, "Nyelvművelés", 204. l./

Még tisztultabb a tisztító stílusa itt: "Két cikknek elhagytuk egy-egy bekezdését; a kihagyásokat ... -tal jeleztük." /Sötét bujóciska, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974. 579. l./ Legszebb ez a beavatkozás a Nyelvleckék hanglemezen c. cikknél; itt az író megállapítja, hogy "a hanglemez szerkesztője az angol nyelv első elemeivel együtt az angol véralkatot is jellemezni óhajtott. De vajjon mit mond akkor a többi népről?" Pardon, már a kihagyott rész első mondatát is leirtam. De jobb is lett volna itt elvágni a közlést, különben a cikk címében előforduló többszám értelmetlenné válik. Viszont az éberség azt követeli, hogy az olvasó ne is gondoljon más népre. Feloldhatatlannak látszó dilemma! No de folytassuk - természetesen elrettentő célzattal - az idézést: "Ha van következetesség, az orosz nyelv első-hanglemeze nyilván így hangzik:

- Anasztázovics Anasztáz Pjotr a vodkától részegen hortyog az asztal alatt. Marva, a felesége, az ágyban nyög és köhög. Amint rohamja jön, horpadt, beesett arca elzöldül. A hideg vaskályha mellett rongyokba bugyolálva kancsal öregasszony mormol érthetetlen szavakat, a nagynya. Mellette két kis unokája sir. Katja, a nyavalyatörős és Irina, az elmebajos. A sötét, bűzös odu egy zugolyában sápadt fiatalember vakarózik és köpköd. Homlokán azonban átszéliemült fény reszket. Megvalósította azt, amit egy életen át akart. Ma délután - egynegyed öt és fél között - sikerült végérvényesen megmentenie az emberiséget." /i. m. 35. l. vö. Ákóm-bákom. Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Művei, VIII. Nyugat, 1943. 184. l./

Néha azonban a csenkítő álszerényen kicsinyíti a maga érdemét. Például: "Két cikknek elhagytuk egy-egy mondatát, a kihagyásokat /.../-tal jeleztük." /Európai képeskönyv, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979. 311. l./ Nem szabad saját érdemünket lekicsinyelni. Nem egy-egy mondatot metszett ki a gyógyító kés a delfintáplálásra kerülő férges husból, hanem négy-ötöt, például a Würzburg c. cikkből: "Sokat és sokáig hallgatnak. Velem szemben egy öregedő magyar ül. Csak néz rám, csak tűnődik. Egyszerre a bajusza alól azt kérdezi, a népmesék andalító egyszerűségével:

« Aztán az óláh még mindig nem akarja visszaadni Erdélyt?" /i. m. 221. l. vö. Elszűnyedt Európa, Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Művei VII, Nyugat, 1943. 217. l./

Legszebb azonban a megföllebbezhetetlen kijelentés: "Néhány tanulmányt tartalmi okokból nem közöltünk." /Ércnél maradóbb, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975. 481. l./ Elmondhatjuk a költővel, hogy csak a törvény a tisztá beszéd - ez esetben a főntebb már ismeretett, II. Fülöptől származó törvény. Ha az

olvasó nem tudja, mit nem kap, nem is ácsingózik utána. /Csak a javíthatatlanoknak sugom meg, hogy pl. a Makszim Gorkijjal készített interjú maradt ki, ld. Lángelmék, Nyugat, 1941. 305-314. l./

14. Kuncz Aladár. A Fekete kolostor megcsonkítása ellen pár éve már föl-emelte szavát egy meggondolatlan elme, Pomogáts Béla. Átlátszó érvei így hangzanak a XXIV. fejezet néhány mondatával és az egész regény zárómondatával kapcsolatban: "Ezt a részletet valószínűleg a szomszédos nép érzékenységre való tekintettel törölte a szerkesztői figyelem, nem egészen számolva azzal, hogy Kuncz Aladár számára /ahogy Ady és mások számára is/ valódi személyes tragédiát jelentett szülőföldjének elvesztése, s nem egyszerűen irredenta szövegeket hangoztatott." "Ráadásul a törlések anélkül történtek, hogy a szerkesztő annak idején szögletes zárójelekkel és pontokkal jelezte volna azt, hogy a szövegből kihagyott." /ItK. 1976. 415. l./ A Kiadó persze fölényes mosollyal haladt tovább, a filosz-kutya csak hadd ugasson. Csak azért is megjelentették azóta a regényt, változatlanul purgálva. Hogyisne, majd bennhagyják, hogy a hadifogoly Kuncz pont akkor tudja meg egy becsempészett újságból, hogy a románok Arad vonaláig nyomultak előre, mikor a vár udvarán a kolerában elhunyt foglyok tetemét szállítják vértől csepegő koporsókban! Ez csak ócska nacionalista handabanda, a vége pedig már reakciós is, amikor Kuncz, a Kommun idején érkezve Pestre, szomorúságot mer mutatni! Az okvetlenkedő kritikusnak a Kiadó egy emberként csak azt felelheti: Kéne Kuncz, Pomogáts? Orrod attól fokhagymás!

15. Karinthy Frigyes. A Kosztolányi antológia számára írott Levél sor-sárról már beszámoltunk. De ez a könnyelmű viccelődő máshol is belegázolt szomszéd népeink nemzeti önérzetébe. A Tanár ur kérem című kötet Reggel hétkor c. fejezetében például nem kevesebbet mer állítani, mint hogy Magyarország és Szerbia határos! Sőt, nyilvánvaló szándékossággal ezen a rágalmos nyargal az egész írásban és nem restelli egy álolleírás és földrajzóra ürügyén folyton harsogtatni! Azonban, sajnos, nem is kell folytatnom, hiszen néhány aluszékony delfingató rosszvoltából - szinte az egész olvasóközönség ismeri ezt az ocsmányságot, elsősorban a fiatalisági. Mert bármennyire is szégyelljük, meg kell mondanunk, hogy a Móra Kiadó folyton így adja ki a Tanár ur kérem szövegét, sőt - közös kiadások révén - még a szomszédos baráti kárpátukrán nép körében is így terjeszti. /ld. pl. Móra-Kárpáti Kiadó, Budapest-Uzgorod, 1971. 20-23. l./ Node él még Bánk, azaz a Szépirodalmi Kiadó, amely nemcsak a Bánk bánt, hanem a Tanár ur kéremet is átigazítottatta. Mint e mű szerzőjétől tudjuk, drámát legjobban Shakespeare, posztkát legjobban Dietrichstein írt. Hozzátehetjük: és Karinthyt legjobban Ungvári írt. Ungvári Tamás ugyanis, aki "mérvadónak az Athenaeum 1928-as tizkötetes Karinthy-sorozatának verzióját" tekintette s "a szöveget is ennek alapján" közölte /Heuréka, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975. 484. l./ - nos, ez az önfeláldozó hős átirta-minden jelzés nélkül-Magyarországot és Szerbiát Dániára és Norvégiára! Igen, önfeláldozó, mert magára vonta a Ludas Matyi rosszindulatu kritikáját, mely szerint nem is látta a hivatkozott tizkötetes kiadást, hanem egy 1955-ös átirt kiadásból dolgozott. De mindig ez az uttörők sorsa. Most már csak az ifjusági kiadásokat kellene helyesbíteni.

16. Szerb Antal. Az ő világirodalomtörténetének megcsonkítását kíséri a legtudományosabb magyarázat: "A szovjet irodalmat, valamint a kisebb népek irodalmát ismertető fejezetet, illetve függelékét elhagytuk a kötetből: túl messzire vezetne itt részletesen megmagyarázni, hogy Szerb Antalt irodalomtörténetének polgári korlátai, az egész akkori magyar politikai légkör s hiányos tájékozottsága hogyan vezették helytelen megállapításokra. De különben is feleslegesnek látszott e fejezetek közlése, hiszen - tizenkét év

felvilágosító munkájának eredményeképpen - ma már mindnyájan jobban ismerjük, helyesebben értékeljük ezeket az irodalmakat, mint ő a maga korában." /A világirodalom története, I. Bibliotheca, Budapest, 1957. 11. l./ Arany szavak, ércbe vésendő igék. Ő a maga korában, mi a magunk korában. De éppen azért, mert immár harminchét éve folyik a felvilágosító munka, hadd lássunk egy csipetet Szerb Antal polgári korlátaiból: "A szovjetszínpad érdekes különlegessége volt egy időben az irányzatosan átírt klasszikus darab, pl. Schiller Don Carlosa, megfelelő átalakításban. Hamletet úgy játszották, hogy kihagytak belőle minden polgári és elavult mozzanatot, így pl. a szellemet; Hamlet maga öltözik szellemnek, ezzel a fogással ugratja bele a többieket bosszútervébe; Ofélia pedig nem örül meg, az nagyon romantikus volna, hanem leissza magát és részeg állapotban fullad a vízbe." /A világirodalom története III. Révai, 1941. 405. l./

17. József Attila. Jó példája a költő annak, hogy a könyvkiadás nálunk nem ismer kivételvezést és a proletár származás, valamint a munkásmozgalmi érdemek senkit sem mentesíthetnek a jogos kritika alól / legfeljebb, ha élne, még tapsolnia is kellene a csonkításhoz /. Az indoklás egy közbevetése minden esetre arról árulkodik, hogy Kiadónk nincs aszurban a szomszéd népek nemzeti érzésével. Talán fel kellene venniök román, szlovák, stb. lektort?! Na de lássuk az eltévedést: "Nem tartalmazza kiadásunk a Nem! nem! soha! című zsenget sem, mert - talán - sértené a szomszéd népek nemzeti érzését." /József Attila Minden verse és versfordítása, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980. 607. l./ Szinte hibátlan, de ha adhatunk tanácsot, javasolnánk, hogy a címet is helyettesítsék szögletes zárójelbe tett három ponttal, hiszen ugyanazon trágár szócsoporthoz tartozik, mint a Babitsnál kihagyott "Csonka Magyarország".

Befejezzük. Az értelmes olvasó, ha álagosan áttanulmányozta példatárunkat, hozzáfoghat az ön- és közhasznú, magyaros csonkításhoz. Ha író, önheréljen, ha netán szerkesztőnek készül, addig is, amíg élő husba vághat, gyakorolja kése pontosságát a védekezni nem tudó klasszikusokon. Segítsen azon a tarthatatlan helyzeten, hogy például Kölcsey és Arany eddig még nincsen delfinesítve. Pedig az előbbi a Hymnuszban nyilvánvalóan megsérti egy baráti, sőt testvéri nép érzelmeit, mikor - a különben is kétes egzisztenciájú - Istent, appardon isten azzal vádolja, hogy "most rabló mongol nyilat zugattad felettünk"! Az utóbbi pedig nem röstelte azt írni Petőfiről:

"vad kozák a láncsát hü szivedbe tolá,
vagy fejszével ütött agyon buta oláh?"

Ha van világirodalmi műveltsége, javaslatot tehet idegen klasszikusok megcsonkítására, mert az szinte nevetséges, hogy eddig jószerivel még csak a Winnetout gyomlálták ki - mint maguk a kiadók mondják - "hozzáértő és óvatos kézzel" /ld. Karl May: Winnetou, Móra Könyvkiadó, Budapest, 1966. 649. l./ . Sokra megyünk vele, ha Winnetou már nem inádkozik halála óráján a Szüzanyához, de mások, mint például Dante, csak úgy vájkálnak a nennyországban! Egy szó, mont száz: munkára fel! Nem kell az /.../ drága napját lppni, a filológusokra pedig nem kell hallgatni, töketlen népség. Egyikük, Bodnár György a minap is azt nyilatkozta: "s vannak ideo-

lógiai megfontolások, bár ilyen fenntartások esetén felmerül, hogy bármilyen szöveg elhagyása tulajdonképpen hámisítás." /Marafkó László: Klasszikusok szövegei, Panteon és forrás, Magyar Nemzet, 1982. szeptember 25./

Szörényi László

Beszélgetés Szörényi László Aus Mudilandi Hungarica avagy az öncsonkítás művészete magyar módra c. Helfinológiai tanulmányáról

/Résztevők: Keserü Bálint, Szörényi László, „-“/

„-“: Ugy hallottuk, hogy Keserü tanár ur olvasói irására készül.

K.: Készültem... De úgy gondolom, helyesebb, ha inkább egy olyan beszélgetésen fejten ki a véleményem, ahol a szerző is jelen van. A tanulmány kitűnő, áttűző, és fantasztikusan adatgazdag anyagot tartalmaz. Lévén, hogy a kérdés pohara már-már kicsordulni készült, egyetértek azzal is, hogy Szörényi pamflet-röpirat-stílusban írta meg az áttekintést. Örülök, hogy a bölcsész lap/ilyen terjedelemben is/válialta a megjelentetést. Van viszont néhány észrevétel. Míncs ebben a tanulmányban néhány dolog összekeverve? Egyrészt: összekeveredett Trianon kérdésköre és a mindenféle egyéb vad ideológiai szempont, amelyek jegyében valaha is kihagytak az irodalmi művekből.

Másrészt: én ezt a tanulmányt felelős irásnak tartom, ennek ellenére úgy látom, hogy az értékelésnél mintha nem lettek volna megkülönböztetve egymástól a kritikai és a nem-kritikai/válogatott, gyűjteményes/kiadások. Szubjektív pedig bánt, hogy az a beállítás dominál, mintha a szomszéd népek érzékenységevel kapcsolatos agályokat 1948 után találták volna ki.

Felvetett gondjaimat/mint illusztráció/a Babitsról szóló rész foglalja össze a legfontosabban. Poentírozott a szomszéd népek érzékenységének problémaköre, ráadásul a poén a tanulmány egy olyan fejezetében csattan, ahol az a tárgy egyedül áll. /Lásd: -1984/4. sz. 20. ol. könyvégetés/Babitsnak kritikai kiadása egyelőre nincs, s Szörényi olyan kiadásokról szól, amelyek közt vannak levallottan válogatásjellegűek is. Nem értek egyet a remek pamflet szerzőjével abban sem, hogy nem tesz különbséget a kiadás mindenkorai sajtó alá rendezőjének esetleges személyes indítéka és az esetenként dokumentumokkal bizonyítható felső parancs követelte tettek között.

Sz.: A válogatás sosem volt egyéni ízlésre bízva...

K.: Ez számomra nem egyéni ízlés kérdése. Lehettek olyan anyagok is, amelyek nem a szomszéd népek érzékenységét sértették. Hanem a válogatót.

Például, 1919 kérdésében a szerzőnek száz %-ig igazja van. De/szubjektív lesznek/eszembe jutott egy gyermekkori emlékem. Akkoriban, amikor Babits a problémás műveket írta, sok irredenta dalt tanítottak az iskolában. Otthon pedig/ráadásulként az iskolában tanultakhoz/anyán zongorakisérletével fújtuk őket. Furcsa tapasztalatom volt, hogy apám ilyenkor mindig valami grimaszt vágott, és kifordult a szobából. Csak később értettem meg: apám erdélyi, Szilágynagyfalusi ember volt... Igen, az erdélyi magyarok egy része ezt az irredentizmust nem tette magáévá./A nagyfalusi rokonság, a kinnmaradtak sem. Abban a faluban szinte csak magyarok éltek, nem félelemből nem lettek ir-

redenták/Vegyük te hát figyelembe a személyesen érintett magyarok érzékenységét is.

Tehát.A cikk stílusa a disztiníválást nem teszi lehetővé.A cikk logikája szerint a náci könyvégetőkkel,a csonkítókkal apám öncenzurája is rokon,s ugyane logika szerint a kihagyásnak csak felsőutasítás ideológia parancsa lehet az oka,pedig az említetthez hasonló szubjektív averzió is közrejátszhat.

"-":Egy felelős válogatás sem lehet személyes sérelmekből,averzióktól befolyásolt.A személyesség csak mint személyes izkés jelentkezhethet.

K.:Azért én el tudom képzelni,hogy 1984-ben egy Babits válogatásból néhány irredenta,sőt akár félreérthető művet is kihagynék.A megállapodások szerint nem adhat ki egy ország sem olyan művet,amely a környező népek bármelyikét is sérti.De én nem ezért, nem félelemből hagynék ki.Hanem mert meggyőződésesen,hogy nem jó ezeket állandóan felszínen tartani:Ha van válogatási jogom,akkor a szimpla-irredenta dolgokat/hacsak nem nagyon színvonalasak/kihagynám.

"-":A folyamatos elhallgatás azonban az íróval és az olvasóval szemben is bűn;bármit hagyjanak is ki az életműből,a művész képe sosem lesz egész.

K.:Ennek jogosságát nem vonom kétségbe.De más nyújtományt összeállítani és más tanítani,bevinni valamit a köztudatba.Én értelmes embereknek tanítanám az irredenta műveket is,éppen,mert szeretném,hogy kialakuljon egy,az apáméhoz hasonló averzió.Azért kellene ezeket megtanítani,hogy kitöröljük őket:nem az emlékezetből hanem a per hecc használatból.

Sz.: Én nem látok hasonlóságot a könyvégetők és a szubjektív érzések akarta kihagyások, elhallgatások között.Azért nem hivatkozom személyekre,mint csonkítókra,mert nem őket tartom vétkesnek:szubjektíve becsületesek lehettek;de kötötte őket az iratlan gyakorlat.De visszautasítom hogy József Attilát és Babitsot aljas dolgokkal azonosítsukMagyarázni és kommentálni kell,de nem szabad csonkítani,kihagyni.Kosztolányit és Babitsot nem lehet a hivatalos alpári irredentával azonosítani.

K.:Ezt okvetlenül elismerem,bár megjegyzem,hogy a Juhász Gyula-kritikaiból kihagyott versek között ismerek egy-kettő olyan káros szövegeket,amí bizony nagyon emlékeztet az előbb említett gyerekkori nótáimra...

Sz.:A Vértő Magyarország o.gyűjteményes kötetben jó írók jó írásai jelentek meg.Horthy előszavával.S ez elég volt ahhoz,hogy a kötetben megjelent Krúdy-Karinthy-,és Kosztolányi írások valamennyi válogatásból hiányozzanak.Ezáltal pedig azonosítódik a mai kulturpolitika a könyvégetőkkel.Történelmietlen látásmód ez.Soha nem fogjuk megérteni Babits indulatait,művei gyűjteményét megcsonkítva adjuk ki.Azt persze egy szóval sem kívánom,hogy adjuk ki Dűcső Csaba regényét fakszimilében:/ez a Lancranjan-vitában előkerült könyv is szerepel ugyanazonaz indexen, ahol a Vértő Magyarország./Tudom,sok minden félelmeken,a kiadókat befolyásoló mechanizmuson mulik.Mindnyájan ugyanannak a meg nem fogalmazott de annál veszélyesebb szabályoknak az áldozatai.Nincs cenzura;így aztán azt sem merik kiadni,amit kiadhatnának./Vö: Babits ugyanabban az évben a Szépirodalminál megcsonkítva,a Magvetőnél teljes szöveggel jelent meg...

"-":Cenzura,öncenzura,"dehál nép"delfinek.De mégis:kié az irodalom?

K.:Példázatként:ha bedressziroznák a delfiniket mondjuk egy piros labda kiválasztására majd egyik kiválasztott társuknak bekötik a szemét,és a csoport minden tagjának felmutatják a labdákat,a bekötött szemű is ki tudja emelni a pirosat a többi közül.Ez csak úgy lehetsé-

ges, ha a többiek valahogy segítenek neki...

A delfinek kommunikálnak.

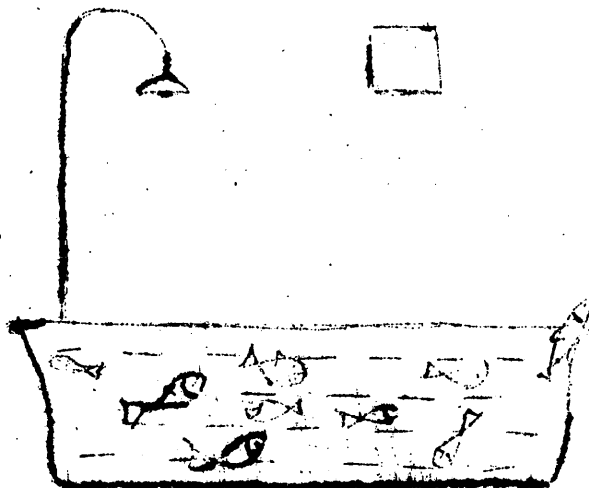
Sz.: Régi tervem, hogy elemezem Arión versét. Deiffin szempontból. A delfinek egyszer azon kezdenek töprekedni, hogy van-e rajtuk kívül értelmes faj a földön. Lévé, hogy az egyetlen alkotás, amivel fajunk megléte óta közvetlenül találkozott Arión verse, azt kezdik elcsúszni. Végül pedig azt állapítják meg, hogy az ember nem értelmes faj...

"-": Köszönöm a beszélgetést.

/A "-" képviselője Szilasi László volt./

x x x x x

A kari Diákszervezet a Gondolat-jel alapszervezet 3 tagját beválasztotta az Érdekvédelmi Tanácsba. Közöttük van az eddigi szerkesztő, az alapszervezet titkára is. A tehermentesítés, a feladatok megosztása és az Érdekvédelmi Tanácstól való függetlenség érdekében az alapszervezet úgy döntött, hogy a titkári és a felelős szerkesztői funkciót szétválasztja. Ezt a szót Bárdi Nándor szerkesztette.

a Gondolat-jel Alapszervezet

x x x x x x x

E számunkban Bedő Katalin, Csuha István, Kaári Attila, Nádori Attila, Takács József írásait technikai okokból nem tudtuk közölni.

-szerk.-

